JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BARAZA LA MITIHANI LA TANZANIA

MTIHANI WA KUHITIMU KIDATO CHA SITA

121/1 **KISWAHILI 1**

(Kwa Watahiniwa walioko na Wasiokuwa Shuleni)

Muda: 3 Hour. **MAJIBU** **Mwaka: 2025**

Maelekezo

1. Karatasi hii ina sehemu A na B zenye jumla ya maswali nane.

2. Jibu maswali yote katika sehemu A na maswali matatu kutoka sehemu B. Swali la tano ni la lazima.

Find this and other free resources at: https://maktaba.tetea.org

Prepared by Maria Marco for TETEA

1. (a) Andika kichwa kinachofaa kwa shairi ulilosoma kwa maneno yasiyozidi mawili.
Maisha magumu

(b) Eleza kwa ufupi maana ya misemo ifuatayo kama ilivyotumika katika shairi ulilosoma.

(i) Mwanadamu twaa ngao
Mwanadamu anapaswa kuwa makini, kujilinda na kuwa na tahadhari ili kuepuka madhara ya maisha. Ngao inawakilisha ulinzi au tahadhari.

(ii) Dunia ni bahari
Maisha ya dunia yamefananishwa na bahari kwa sababu yamejaa changamoto, misukosuko na hali isiyotabirika, kama ilivyo bahari yenye mawimbi na dhoruba.

(iii) Kila cheusi kina cheupe
Maisha yana pande mbili mabaya na mazuri. Kwa hiyo, hata katika matatizo, kuna matumaini au nuru fulani.

(c) Mwandishi katika ubeti wa tatu anawataka wanadamu waweje?
Anawataka wanadamu wawe wastaarabu, waepuke tamaa na uchoyo, waishi kwa maadili mema, na wasiwe wenye kutanguliza ubinafsi au kupenda mambo kwa haraka bila tafakari.

(d) Eleza kwa ufupi mawazo makuu manne ya mshairi.
Mshairi anasisitiza kwamba maisha ni hatari na yanahitaji tahadhari kubwa.
Anasisitiza umuhimu wa kujitathmini na kujiokoa dhidi ya maovu ya dunia.
Anaeleza kuwa hekima, busara na uamuzi wa makini ni muhimu kwa maisha bora.
Anahimiza utulivu, kujizuia na tabia njema kama msingi wa kuheshimika.

(e) Mshairi anazungumzia nini katika ubeti wa mwisho?
Anazungumzia umuhimu wa kusema ukweli kwa hekima na si kwa hasira. Anashauri kwamba mtu mwenye busara hujizuia, huchagua maneno kwa uangalifu na hukubali kuwa mpole hata anapokuwa sahihi, kwani upole huleta heshima na suluhisho bora.

2. Kwa kutumia mifano, toa hoja mbili kuonesha ubora na hoja tatu kuonesha udhaifu wa kuainisha ngeli za nomino kwa mtazamo wa kimamboleo.

Ubora wa kwanza ni kuwa mtazamo wa kimamboleo huzingatia maana na matumizi halisi ya nomino katika mawasiliano ya kila siku. Kwa mfano, nomino kama "mtu" na "watu" huwekwa kwenye ngeli moja kwa msingi wa maana ya binadamu.

Ubora wa pili ni kuwa mtazamo huu hurahisisha ujifunzaji wa Kiswahili kwa wanafunzi kwa vile unahusisha matumizi badala ya sheria ngumu za kisarufi, mfano: "mti" na "miti" huwekwa katika kundi la vitu visivyo na uhai.

Udhaifu wa kwanza ni kuwa kuna nomino nyingi ambazo zina maana au matumizi yanayobadilika kulingana na muktadha, hivyo kuleta mkanganyiko. Mfano: neno “taa” linaweza kumaanisha mwanga au samaki aina ya taa.

Udhaifu wa pili ni kuwa huenda baadhi ya nomino zisizopatikana sana katika matumizi ya kila siku zikapotea katika mpangilio huo, hivyo kupunguza upekee wa Kiswahili kama lugha ya asili.

Udhaifu wa tatu ni kuwa mtazamo huu hauzingatii kikamilifu maumbo ya maneno (yaani, viambishi vya awali na vya mwisho), jambo ambalo linaweza kufanya ugawaji wa ngeli kutokuwa sahihi au wa kubahatisha.

3. (a) Kwa nini watumiaji wa lugha ya Kiswahili huunda maneno? Toa sababu tano.

Ili kuwasilisha dhana mpya au uvumbuzi unaotokea katika jamii kama vile "kompyuta" au "intaneti".
Ili kuboresha mawasiliano kwa kutumia lugha inayokubalika na kueleweka haraka.
Kuhifadhi na kuendeleza lugha ya Kiswahili kwa kuitajirisha na maneno mapya.
Kujieleza kwa undani na ubunifu kwa kutumia istilahi maalum au maneno ya kitaalamu.
Kutoa maelezo ya kihisia, kinadharia au kiutendaji yanayohusiana na muktadha maalum.

(b) “Maneno ya lugha ya Kiswahili huundwa kwa kutumia njia mbalimbali.” Thibitisha kauli hii kwa kutaja maneno mawili yaliyoundwa kwa njia zifuatazo:

(i) Mpangilio tofauti wa fonimu – mfano: beba na baba
(ii) Kuunganisha maneno – mfano: barua-pepe kutoka barua na pepe
(iii) Kutohoa kutoka lugha nyingine – mfano: televisheni kutoka television
(iv) Kufananisha umbo la kitu – mfano: nyoka kutokana na umbo la mnyama huyo
(v) Tanakali sauti – mfano: kung’uta (sauti ya kitu kupigwa au kusuguliwa)

4. Tafsiri sentensi zifuatazo katika lugha ya Kiingereza kwa kuzingatia tafsiri ya kisemantiki.

(i) Last year, the president launched a campaign to control malaria.
(ii) Yesterday I visited my uncle.
(iii) To succeed, you must have the ability to make decisions.
(iv) I received information that my father had bought a new house.
(v) That is how our nation was defeated.
(vi) I hate those who insult others.
(vii) The origin of the Kiswahili language is very interesting.
(viii) We will go to Mtakuja Secondary School for a debate competition.
(ix) Please! Give me the copies of the biographies of the writers.
(x) We are about to complete our final exams.

5. Wewe ni mhitimu wa shahada ya Ualimu kutoka Chuo Kikuu cha Dar-es-Salaam. Umeona tangazo la kazi ya Ualimu wa sekondari lililotolewa na Wizara ya Elimu Sayansi na Teknolojia. Andika wasifu kazi utakao utuma kwa Katibu Mkuu wa Wizara kuomba nafasi hiyo. Jina lako liwe Sabini Tanu Ishirini.

Katibu Mkuu,
Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia,
S.L.P 9120,
Dar es Salaam.

Ndugu Katibu Mkuu,

Yah: Maombi ya Nafasi ya Kazi ya Ualimu wa Sekondari

Mimi ni Sabini Tanu Ishirini, mhitimu wa shahada ya Ualimu kutoka Chuo Kikuu cha Dar es Salaam, nikiwa na utaalamu wa kufundisha Kiswahili na Historia. Ninaandika barua hii kuwasilisha maombi yangu ya kazi kufuatia tangazo lililotolewa na wizara yako kuhusu nafasi ya Ualimu wa Sekondari.

Nikiwa mwalimu mzoefu na mpenda taaluma, nimewahi kufanya mafunzo kwa vitendo katika Shule ya Sekondari Kibasila ambapo nilijifunza namna bora ya kusimamia vipindi, kutathmini wanafunzi na kutoa ushauri wa kitaaluma.

Nina ujuzi mzuri wa kutumia mbinu mbalimbali za kufundishia ikiwa ni pamoja na matumizi ya TEHAMA, mijadala, kazi za vikundi na michezo ya kiswahili katika kukuza usikivu na uelewa wa wanafunzi.

Nimehudhuria semina kadhaa za kitaaluma ikiwa ni pamoja na ile ya "Ufundishaji wa Stadi za Kisasa Darasani" iliyofanyika mwaka 2023. Semina hii ilinipa uwezo zaidi wa kutumia njia shirikishi kufundishia kwa mafanikio.

Kwa kuwa ninapenda kazi ya ualimu na nimejiandaa vizuri kitaaluma, naamini nitakuwa rasilimali bora kwa shule nitakayopangiwa.

Naambatisha nakala ya cheti cha shahada, cheti cha mafunzo kwa vitendo, CV, na picha ndogo mbili za pasipoti kwa ajili ya kumbukumbu.

Ningefurahi kupata nafasi ya kuhojiwa na kueleza zaidi uwezo wangu.

Wako mwaminifu,
Sabini Tanu Ishirini

6. Fafanua shughuli sita zilizofanywa na wakoloni nchini Tanzania zilizosaidia kukua na kuenea kwa Kiswahili.

Wakoloni walitumia Kiswahili kama lugha ya utawala katika maeneo ya Afrika Mashariki. Hii ilisababisha wananchi wengi kujifunza Kiswahili ili kuelewa maagizo ya serikali na kushiriki katika shughuli za kijamii.

Walianzisha shule za msingi na sekondari zilizotumia Kiswahili kama lugha ya kufundishia masomo ya awali. Hatua hii ilisaidia kueneza Kiswahili kwa wanafunzi wengi waliopitia mfumo huo wa elimu.

Wakoloni walitumia Kiswahili katika dini, hasa Wamisionari walipotafsiri Biblia na vitabu vingine vya dini kwa Kiswahili, hivyo kuifanya lugha hiyo kufahamika zaidi na kukubalika.

Walitunga kamusi na vitabu vya Kiswahili ili kusaidia katika kufundisha na kujifunza. Vitabu hivyo vilitumiwa na walimu na wanafunzi, na hivyo kuimarisha msamiati na sarufi ya Kiswahili.

Waliteua Kiswahili kama lugha ya mawasiliano ya pamoja kati ya watu wa makabila mbalimbali waliokuwa katika maeneo yaliyotawaliwa. Kiswahili kilisaidia kushinda vikwazo vya lugha za kienyeji.

Serikali ya mkoloni ilianzisha vituo vya redio na magazeti vilivyotumia Kiswahili katika kutoa taarifa, matangazo na burudani kwa umma. Hili liliimarisha matumizi ya Kiswahili katika maisha ya kila siku.

7. Eleza hatua tano zilizofanywa na serikali ya Waingereza katika usanifishaji wa lugha ya Kiswahili.

Serikali ya Waingereza ilianzisha Kamati ya Usanifishaji wa Kiswahili mwaka 1930 ambayo ilikuwa na jukumu la kuainisha sarufi na msamiati sanifu wa Kiswahili kwa Afrika ya Mashariki.

Ilianzisha Taasisi ya Uchunguzi wa Kiswahili (TUKI) ambayo ilihusika na kuandaa kamusi, vitabu vya sarufi na kuendeleza tafiti mbalimbali kuhusu Kiswahili.

Iliidhinisha matumizi ya lahaja ya Kiunguja kama msingi wa Kiswahili Sanifu kwa sababu ya uenezaji wake mkubwa na kutumika katika maandiko mengi ya mwanzo.

Ilichapisha vitabu vya kiada na vya rejea kwa Kiswahili Sanifu vilivyotumika katika shule na vyuo mbalimbali, hatua iliyosaidia kusambaza lugha moja iliyosanifiwa.

Ilihimiza matumizi ya Kiswahili katika elimu ya msingi na mafunzo ya ualimu ili kuhakikisha walimu wanakuwa na uwezo wa kufundisha kwa Kiswahili kilichosanifiwa.

8. Kwa kutumia hoja sita, eleza sababu za watumiaji wa lugha kutomudu kanuni za lugha sanifu.

Watumiaji wengi hukulia katika mazingira ya lugha ya kwanza au lahaja za kikabila ambazo zinaathiri namna wanavyozungumza Kiswahili, hivyo kupunguza uwezo wa kufuata kanuni sanifu.

Elimu hafifu au kutokupata mafunzo ya kutosha kuhusu Kiswahili sanifu huwachanganya wanafunzi, hivyo kushindwa kutumia lugha hiyo kwa usahihi.

Vyombo vya habari na mitandao ya kijamii hutumia Kiswahili kisicho sanifu mara kwa mara, na kwa kuwa watu wengi huiga, wanajifunza matumizi yasiyo sahihi.

Matumizi ya maneno ya mitaani na lugha za mseto kama Sheng' au Lugha ya Mtaani huathiri sana ufasaha wa Kiswahili sanifu miongoni mwa vijana.

Kukosekana kwa usimamizi thabiti wa lugha katika taasisi za elimu na mawasiliano kunasababisha uzembe katika kutumia lugha sanifu.

Watumiaji wengi hawana motisha au dhamira ya kufuata kanuni za lugha sanifu kwa sababu huona kama Kiswahili ni lugha rahisi isiyohitaji uangalizi wa kisarufi.